

K některým otázkám vývoje československé mládeže

JAROSLAV PECEN

Ústav pro filozofii a sociologii ČSAV,
Praha

V dalším vývoji naší společnosti bude nutně hrát významnou roli mladá generace. Této důležité skupině populace je věnována trvalá pozornost stranických i státních orgánů, zásadní stanoviska v tomto směru zaujímají jak jednání XXVII. sjezdu KSSS, tak XVII. sjezdu KSČ. Otázky mládeže byly také na programu poslední porady tajemníků pro ideologickou práci a mezinárodní otázky bratrských stran socialistických zemí v Bukurešti.

Proč jsou tyto otázky tak společensky závažné a důležité:

1. Souvisejí s dnešním, ale zejména budoucím vývojem rozvinuté socialistické společnosti. V mládeži se koncentruje dnešek i zítřek socialismu.
2. V procesu socializace mládeže se objevuje řada problémů, které vyžadují lepší řešení než dosud. Především zkvalitnění komunistické výchovy mladé generace a využívání kvalifikačních a dalších předpokladů, jimiž mládež disponuje.
3. Demografické studie potvrzují, že vývoj československé populace bude v následujících 25 letech kvantitativně značně nestejnoměrný a územně nerovnoměrný, což přinese řadu vážných těžkostí, s nimiž musíme počítat a eliminovat jejich eventuální dopady na další celospolečenský rozvoj.

Rozhodujícím činitelem pro utváření žádoucího profilu mladé generace je politika KSČ. Je dána orientací na urychlení sociálně ekonomického rozvoje naší společnosti, k němuž je nutné účinněji využívat celý náš materiální a duchovní potenciál. Smysl politiky strany, spočívající v dalším zvýšení životní úrovně lidu a upevnění jeho sociálních jistot, programově mladé generaci plně vyhovuje a činí z ní nejen stoupence, ale aktivní sílu budování společnosti rozvinutého socialismu.

Náročné úkoly přechodu socialistické společnosti na cestu intenzivního sociálního a ekonomického rozvoje, stanovené XVII. sjezdem KSČ, umocňují význam práce strany s mladou generací. Je zřejmé, že uskutečnění úkolů intenzifikace, které mají zásadní význam pro perspektivu socialismu v naší zemi i v mezinárodním měřítku, se neobejde bez uvědomělé, aktivní a tvůrčí účasti mladých lidí. Vždyť dnešní mládež bude hlavním sociálním nositelem tohoto kvalitativního předělu.

Procesy intenzifikace a urychlování sociálně ekonomického vývoje vyžadují, abychom stále uplatňovali a v nových souvislostech rozvíjeli metodologicky platnou leninskou myšlenku, že mladá generace se může „učit komunismu jen tak, že každý krok svého učení, výchovy a vzdělání bude spojovat s neustálým bojem proletářů a pracujících proti staré vykořisťovatelské společnosti“ [Lenin 1955]. V současných podmínkách to znamená hledat cesty a způsoby rozšiřování účasti mladých lidí na řízení a realizaci úkolů spjatých s vědeckotechnickým rozvojem, se zvyšováním efektivnosti práce a výroby, užité hodnoty jejich výsledků, ale i s rozvojem socialistické demokracie a socialistického způsobu života.

Je nepochybné, že při řešení všech otázek a úkolů, které úzce souvisejí

s dalším rozvojem socialismu, je nutné počítat s mladou generací jako s důležitým subjektem inovací v hospodářské, sociální a kulturní i společensko-politické sféře. Mimořádná náročnost přechodu na intenzivní dráhu rozvoje s sebou nese mnohé problémy a potíže, ale současně otevírá nové a zajímavé možnosti uplatnění a využití zdravé nespokojenosti a tvůrčího potenciálu mládeže.

V současnosti, kdy především v subjektivním činiteli hledáme zdroj dynamizace sociálně ekonomického rozvoje společnosti, usilujeme i o hlubší a komplexnější pohled na mládež a na její úlohu ve společnosti. Funkce mládeže jako závažného a dynamizujícího společenského činitele vzrůstá v uzlových bodech společenského vývoje, kdy dosažený stav rozvoje výrobních sil a společenských vztahů obsahuje rozpory, jejichž překonávání přináší novou společenskou kvalitu.

Na roli tvořivého subjektu je mládež v socialistické společnosti připravována celým výchovně vzdělávacím systémem, který reaguje na vývoj společnosti a podle jejích potřeb přípravu mladé generace aktuálně koriguje. Mládež je tak při vstupu do společenské praxe vzdělanostně a poznatkově lépe připravena k řešení aktuálních i dlouhodobých společenských úkolů než příslušníci starších generací. Chybí jí však praktické, především politické a životní zkušenosti, které má starší generace. Objektivní potřebou socialismu je spojení obojího, a to v generační kontinuitě.

Generační problém v socialistické společnosti existuje. Dokonce je objektivní. Popírat ho znamená popírat existenci generací. V socialismu je to však problém sui generis. Nemá sociální obsah vlčího zákona kapitalismu — buď já nebo on — konečností determinovaný třídním rozdělením společnosti a nesmiřitelným bojem tříd, někdy jevově vyjádřeném i vnitrotřídními kontraverzemi.

Co je jeho podstatou v socialismu? Objektivní nutnost společenských vztahů mezi generacemi v práci, společenském životě, řízení společnosti. Tento problém je ve vědomí často zrcadlen jako vzájemný vztah ideálů a praxe, živelnosti a uvědomělosti, konzervatismu a progresivnosti.

Takový generační problém není socialistické společnosti nepříznivý a neprospěšný. Vyžaduje však — a to je zásadní — aby všechny jeho momenty stály na straně socialismu a v žádném případě nebyly zaměřeny proti němu. Potom dostává charakter neantagonistického rozporu, jehož řešení je pro další prohlubování socialistických vztahů zcela prospěšné.

Generační problém v socialismu je užitečný jev v tom případě, má-li míru danou optimem zákona střídání generací a generační kontinuity. Přesáhne-li tuto míru, stává se celospolečenským problémem, který získává mnohé, socialismu neprospěšné dimenze. Potom je možno využít ho v arzenálu antikomunismu k ideodiverzním účelům.

Zachování generační kontinuity je tedy nezbytnou podmínkou budování rozvinuté socialistické společnosti. Revoluční kontinuita neznámá jen navazování na tradice revolučních zápasů dělnické třídy — jak je někdy tento pojem zúženě chápán. Revoluční je vždy změna kvality. V minulé etapě byla touto změnou kvality přeměna výrobních vztahů a z ní vyplývající změna sociálně třídní struktury a politického systému. Má-li však být zachována revoluční kontinuita (a společenský vývoj), musí se následující generace mládeže více stávat přítomným subjektem budoucích kvalitativních přeměn.

Mládež je svého druhu sociálním produktem společenské reprodukce, proto je nutné, abychom — právě tak jako analyzujeme ekonomickou reprodukci a hledáme rezervy ve vědeckotechnickém rozvoji a v řízení — hlouběji analyzovali formování mládeže a její začlenění do společnosti a usilovali o optimalizaci naplňování její dynamické funkce ve společnosti.

Politická linie strany, její programová orientace je tak obecnou základnou vztahu mládeže a socialismu. Socialistická společnost je to nejvyšší, co dosavadní vývoj přinesl, a je inherentně spojena s mládím v dějinách i s mládeží jako sociální kategorií.

Naše dosavadní výzkumná práce jednoznačně potvrzuje, že pro mládež má zásadní význam nejen obecná koncepce politiky komunistické strany, směřující k rozvinutému socialismu a mířící k vyšším horizontům, ale především užší a přímý vztah strany k mládeži. Proto máme stále na zřeteli skutečnost, kterou vyjádřil soudruh G. Husák slovy: „Péče o mladou generaci je péčí o budoucnost naší strany a celé společnosti“ [Husák 1982]. Proto starost o otázky mládeže nespojujeme jen s řešením základních úkolů dalšího rozvoje socialismu v naší zemi. To je také důvod, proč zdůrazňujeme úzký vztah mezi pozorností věnovanou mladé generaci a uskutečňováním přechodu na intenzivní typ společenské reprodukce.

Ke gottwaldovskému přístupu k stranické práci mimo jiné patří i tradice obracet se k mladým lidem a klást na ně obtížné úkoly zvláště v obdobích, kdy je nezbytné odvážně probojovávat a rozvíjet nové myšlenky a prosazovat nové přístupy při realizaci cílů socialistické výstavby. Při řešení současných náročných úkolů musíme čerpat poučení právě z takových období v historii naší strany a společnosti.

Zkušenosti z vývoje v šedesátých letech a samo *Poučení* nám neustále připomínají nezbytnost hlubokého poznání měnících se podmínek a potřeb mladých lidí, nutnost ve stranické práci na ně reagovat a co nejvíce mladé lidi zapojovat do všech probíhajících společenských změn. Trvalý otevřený dialog strany s mládeží umožňuje nejen dobře poznávat její podmínky a potřeby, ale současně i správně hodnotit její předpoklady pro začleňování do společenských struktur a funkcí a efektivně využívat její přednosti v zájmu společenského rozvoje. Principiální a důsledné vedení mládeže na straně jedné a maximální využívání jejího inovačního potenciálu na straně druhé jsou rozhodujícími, dialekticky spjatými předpoklady úspěšnosti práce strany s mladou generací.

Zkušenosti z výzkumů i mezinárodních pracovních setkání potvrzují, že mladým lidem je nutné tato historická poučení předávat naprosto otevřeně a pravdivě, tj. s pozitivními i zápornými rysy, které jsou v dějinách neoddelitelné, a tak formovat jejich historické vědomí, na jehož konci stojí poznání, že vývoj nemůže jít jinou než socialistickou cestou.

Tak je politika strany ve společnosti a stranická práce s mládeží rozhodující pro řešení aktuálních i perspektivních otázek souvisejících s mladou generací.

Značná část výzkumné kapacity Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV je soustředěna na perspektivní problémy naší společnosti a možnosti jejich řešení. Ústav odpovídá za vypracování prognózy sociálního rozvoje do roku 2010. V ní má nezastupitelné místo prognóza vývoje mládeže. Zabývá se jí jedno oddělení sociologického odboru. Byla zde zpracována teoreticko-analytická a prognostická studie sociální struktury mládeže a prognóza jejího vývoje do roku 2010.

Je orientována k těmto otázkám: utváření a proměnám sociální struktury mládeže, demografickému vývoji mladé generace, úloze výchovně vzdělávací soustavy jako faktoru rozvoje sociální struktury mládeže, některým problémům mládeže v podmínkách vědeckotechnické revoluce, dělnické mládeži v procesu intenzifikace, životním podmínkám mladých rodin, účasti mládeže na správě a řízení společnosti.

Prognóza přinesla řadu zajímavých poznatků. Není možné hovořit o všech. Zmíním se především o proměnách sociální struktury mládeže.

Pojem mládež je obecným sociologickým pojmem, který nutně implikuje tříd-

ni přístup. Nelze odhlížet od diferencí mezi mládeží, které vyplývají především ze začlenění v sociálně třídní struktuře společnosti. Proto jak ve výzkumu mládeže, tak v práci s mládeží musíme tuto skutečnost respektovat a přistupovat k ní třídně. Při analýzách, kdy srovnáváme vliv generační příslušnosti a třídního zařazení, se jako základní ukazuje třídní příslušnost, protože meritorně vyjadřuje postavení ve společenských, zejména výrobních vztazích.

Sociálně třídní struktura mládeže má z hlediska budoucího vývoje společnosti svá specifika. Společenské procesy, které se podílejí na utváření sociální struktury společnosti, se nejdříve promítají do sociální struktury mládeže, která tak s předstihem předjímá sociální strukturu celé společnosti.

V současnosti v tomto směru působí především proměny v obsahu a charakteru práce, zprůmyslňování zemědělské práce, růst vzdělanosti jako důsledek uplatňování nové vzdělávací soustavy. Prostřednictvím mládeže dochází intergenerační mobilitou k přesunům mezi třídami a sociálními skupinami. Především děti z dělnických rodin se stávají příslušníky inteligence.

Sociální struktura mládeže dokládá vysokou otevřenost sociální struktury socialistické společnosti jak mezi generacemi, tak i uvnitř generace — část mladých dělníků přechází do skupiny inteligence a do jiných sociálních skupin. Například ve skupině dělnické mládeže pracující ve výrobě 6—10 let je přesun mladých dělníků do ostatních sociálních skupin mimo dělnickou třídu přibližně pětkrát větší než podíl mladých lidí přicházejících z ostatních sociálních skupin do dělnické třídy.

Se zvyšujícím se vzděláním a kvalifikací mladých lidí dochází ke sblížování mezi fyzickou a duševní prací. Procesy intenzifikace národního hospodářství a uplatňování vědy a techniky ve výrobě vedou ke sblížování charakteru práce při výrobě i mimo výrobu. Mění se podoba mnoha profesí.

Tyto společenské změny navozují ve svém úhrnu sblížování tříd a sociálních skupin socialistické společnosti. Proces sblížování sociálních tříd a skupin je nejmarkantnější v mladé generaci. Změny, jimiž dnes hromadně prochází mládež, čekají zítra celou společnost, protože mládež je přítomným subjektem budoucích společenských změn.

Základním nositelem sblížování tříd a sociálních skupin je v naší společnosti dělnická třída, resp. dělnická mládež, která prochází v naší společnosti největšími změnami. Změny v obsahu práce dělnické mládeže lze například charakterizovat jejím podílem na různých typech pracovních míst: 20 % jich dnes pracuje na plně mechanizovaných strojích a zařízeních, 13 % na částečně automatizovaných a asi 3 % na plně automatizovaných strojích a zařízeních. Značná část dělnické mládeže má středoškolské vzdělání a v nastupujících ročnících již prakticky nebudou nekvalifikovaní dělníci. Procesy robotizace a elektronizace národního hospodářství, stále náročnější technika a požadavky na její obsluhu zpětně ovlivňují mladé dělníky, kteří se musí učit vidět svou práci v širších ekonomických, sociálních a politických souvislostech. To se potvrdilo na výročních členských schůzích, okresních a krajských konferencích, kdy nejlepší reprezentanti mladé dělnické třídy hovořili o problémech svých pracovišť na vysoké politické a odborné úrovni.

Je však třeba rozšiřovat vliv těchto profesionálně i politicky vyspělých komunistů na mladou vrstvu dělnické třídy a naplnit tak možnosti, které se subjektivně i objektivně vytvářejí v prohlubování vedoucí úlohy dělnické třídy v naší společnosti.

O tom, že otevřený a principiální přístup koresponduje s názory, postoji a zájmy mladých dělníků, svědčí ohlas na vystoupení generálního tajemníka ÚV KSSS M. Gorbačova mezi dělnickou, ale i ostatní mládeží.

Proces sbližování sociálních tříd a skupin mládeže je do značné míry důsledkem diferenciací uvnitř těchto tříd a skupin. Uvnitř dělnické mládeže dochází k diferenciaci podle úrovně kvalifikace a charakteru práce; celá řada sociálních jevů ukazuje na větší diferenciaci mezi skupinami dělnické mládeže než mezi vysoce kvalifikovanými dělníky a vysokoškolsky vzdělanou technickou inteligencí.

Také tato skupina mládeže prochází v současnosti zásadními změnami. Hraničníce mezi mladou technickou inteligencí a mladými kvalifikovanými dělníky přestává být ostrá a nepropustná a s růstem složitosti techniky a technologie výroby se mladí lidé, kteří dříve byli svým vysokoškolským vzděláním předurčení stát se příslušníky inteligence, v řadě případů stávají bezprostředními výrobci a dělníky. Tento proces přechodu vysokoškolsky vzdělaných mladých lidí do dělnické třídy již započal a v nejbližší budoucnosti s rozvojem vědeckotechnické revoluce a ekonomické intenzifikace dostane masovější charakter. Zvláště mladá technická inteligence se tak stále úžeji propojuje s dělnickou třídou.

Při veškeré práci na řešení jak bezprostředních, tak perspektivních problémů je výchozím principem i konečným kritériem promýšlení a empirické ověřování vlastního vnitřního vztahu mládeže k socialistické společnosti, míra ztotožnění se socialismem s cílem neustále tento vnitřní vztah upevňovat.

Naše dnešní mládež je již druhou generací, která sociálně dozrála v podmínkách výstavby a rozvoje socialistické společnosti. Její vztah k socialismu je v podstatě méně, než tomu bylo u předchozích generací, odvozován ze srovnání s poměry v předválečné buržoazní republice.

Konfrontace kapitalismu a socialismu se do názorů a postojů dnešní mládeže promítá, ale více zprostředkovaně, nicméně má pro formování jejího vědomí podstatný význam.

Sociologické výzkumy přinášejí dostatek důkazů o tom, že většina naší mládeže má k socialismu pozitivní vztah. Jeho přednosti spatřuje především v soustavě sociálně ekonomických jistot a zajištěné životní úrovně. To také koresponduje s převažující orientací mládeže na takové hodnoty, jako je zachování míru, šťastný život v rodině, zajímavá a společensky užitečná práce. Konkrétně například hodnotu „mít zajímavou práci“ považuje pro sebe za velmi významnou téměř 90 % mladých lidí. Hodnota „být dobrým odborníkem“ je ceněna 86 % pracující mládeže ve věku 26—30 let. Ve srovnání se starší generací jsou mladí lidé lépe teoreticky obeznámeni s marxismem-leninismem a častěji se hlásí k vědeckému (marxisticko-leninskému) světovému názoru v teoretické rovině.

Pozitivní prvky vztahu mládeže k socialismu se utvářejí především jako důsledek čtyř vzájemně spjatých předností socialismu. Jsou to: široké možnosti vzdělání a přípravy na povolání, jistoty ekonomického uplatnění, existence komplexní sociální péče o mládež, možnosti její účasti na řízení společnosti.

Mladí lidé v naší zemi získávají v rámci existující výchovně vzdělávací soustavy takové vzdělání a odbornou přípravu na povolání, která jim zajišťuje plné uplatnění v pracovním procesu a současně vytváří základnu pro hodnotnější využívání volného času a kvalitnější realizaci různých životních rolí. Převážná většina mladých ekonomicky aktivních osob dosáhla kvalifikace ve formě vyučení (ve skupině 25—29letých 40,7 %), úplného středního vzdělání (23,0 %), popřípadě vysokoškolského vzdělání (10,0 %).

Na rozdíl od školských systémů soudobých kapitalistických zemí, které jednoznačně favorizují děti z buržoazních rodin, nová československá výchovně vzdělávací soustava poskytuje široké demografické možnosti výběru typu školní

přípravy všem mladým lidem, rozšiřuje — zejména pro děti z dělnických a rolnických rodin — spektrum výběru vzdělanostní dráhy a volby profese, a to adekvátně jejich osobním předpokladům.

Mládež v naší společnosti, aniž to verbálně vyjadřuje, většinou oceňuje, že v podmínkách socialismu nezná obavy z nezaměstnanosti, které doléhají na téměř třetinu mladých lidí ve vyspělých kapitalistických zemích. Zajištění zaměstnání v oboru profesionální přípravy se za socialismu stalo samozřejmostí. Mýlili bychom se však, pokud bychom předpokládali, že mládež v naší společnosti si již tuto výmogenost socialismu neuvědomuje, ale chápe ji jako naprostou samozřejmost.

Většina mladých lidí u nás zná projevy nezaměstnanosti na Západě, ví, že ve vyspělých kapitalistických zemích není nezaměstnanost jen otázkou materiálního zabezpečení, ale že má i výrazné sociální a psychologické dimenze. Vždyť dokonce i buržoazní ekonomové a sociologové otevřeně poukazují [Fraghière-Doorten 1985] na široké sociální souvislosti a morální důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti mladých lidí a odmítají krajně reakční bagatelizace problému nezaměstnanosti, které argumentují existencí nejrůznějších podpor v nezaměstnanosti.

Rovněž existence a prohlubování komplexní sociální péče o mladé lidi u nás i v ostatních socialistických zemích nemá v západním světě obdoby. Vždyť jenom za období od XIV. do XVII. sjezdu KSČ se téměř o dvojnásobek zvýšila společenská pomoc mladým rodinám s dětmi. Zvýšily se nástupní platy absolventů středních a vysokých škol. Intenzivní bytovou výstavbou, která nemá obdoby v historii země, bylo dosaženo značného pokroku při řešení bytového problému mladých lidí. Byly zavedeny výhodné novomanželské půjčky s nízkou úrokovou sazbou a dlouhou dobou splatnosti. Prodloužila se základní výměra dovolené pro mladé lidi, sjednotily se sazby nemocenského pojištění. Zvýšila se úroveň zdravotní péče o učně, středoškoláky i vysokoškoláky a rozšířily se možnosti jejich hromadného stravování. Prohloubila se i pozornost mládeži vyžadující zvláštní péči, větší společenské kapacity byly vynaloženy na ochranu mládeže před negativními jevy.

Nelze přitom opomenout, že rozvoj komplexní péče o mládež značně ztěžovala nerovnoměrnost populačního vývoje, zvláště populační vlna z poloviny sedmdesátých let. Ze 14,9 narozených dětí na 1000 obyvatel v roce 1968 stoupla porodnost v ČSSR do roku 1974 na 15,9 — to znamená, že se narodilo 291 800 dětí. Tato vysoká úroveň natality se udržela zhruba do roku 1979.

Ekonomické podmínky a šíření sociální jistoty mládeže v naší společnosti jsou jedním z důležitých faktorů účasti mladých lidí na řízení. Systém společenských organizací, zastupitelských orgánů a dalších prvků politického systému socialismu vytváří rozmanité a reálné možnosti účasti mládeže na řízení společnosti. V průběhu sedmdesátých let a první poloviny osmdesátých let se výrazně zvýšila aktivita mládežnických organizací ve vztahu k hospodářským a státním orgánům při prosazování oprávněných požadavků mládeže. Zvyšoval se i podíl mladých funkcionářů v některých organizacích Národní fronty a v poslaneckých funkcích. Například účast mládeže v orgánech lidosprávy se zvýšila ze 30 % v roce 1971 na 38 % po volbách v roce 1981. V posledních letech se daří více prosazovat mladé lidi i do sféry ekonomického řízení, do vyšších hospodářských a jiných řídicích funkcí.

Vedle uvedených základních faktorů, které pozitivně působí na utváření vztahu mládeže k socialismu, sehrává svou roli i řada dalších vlivů, které vyplývají z humánní podstaty a cílů socialistické společnosti. Z nich uveďme alespoň ofenzivní mírovou politiku SSSR a ostatních zemí socialistického společenství,

kteřou oceňuje naprostá většina naší mládeže. K hodnotě žít v míru se hlásí 98 % mladých lidí. V těchto a dalších směrech vyznívá u mladých lidí konfrontace kapitalismu a socialismu jednoznačně ve prospěch socialismu.

Obraťme však pozornost i na faktory, které narušují utváření pozitivního vztahu naší mládeže k socialismu, nebo které dokonce vedou k vyzdvihování některých prvků kapitalistického společenského zřízení. Zvláštní pozornost by si zasloužila otázka ideologické diverze Západu, neboť je do značné míry zaměřena právě na mládež, která ještě nemá vyhraněné a ustálené ideologické a politické názory a postoje a chybí jí širší životní zkušenosti. Soudíme však, že působení a účinnost této diverze jsou přímo úměrné rozsahu a hloubce nedostatků uvnitř socialistické společnosti, které jsou buď přezívajícími pozůstatky minulosti, nebo důsledkem reprodukce rozporů mezi principy a reálnou praxí socialistické společnosti.

Soustředíme se proto na vymezení základních „vnitřních“ faktorů negativně ovlivňujících vztah mládeže k socialismu.

Positivní vliv plné zaměstnanosti a zajištěné profesionální perspektivy mládeže na utváření vztahu k socialismu je v pracovní sféře často oslabován řadou nedostatků, jejichž společným jmenovatelem je nevyužívání pracovního potenciálu mladých lidí, jejich vzdělání, schopností, dovedností, inovačních snah apod. Získanou kvalifikaci nejen že nevyužívá část mladých vysokoškoláků a středoškoláků, ale i značný počet mladých dělníků. V současné době přibližně každý třetí dělník pracuje mimo obor svého vyučení a každý čtvrtý pracuje na místě, kde vyučení není požadováno. Nedostatečné využívání nejnovějších odborných a vědeckotechnických znalostí, dovedností a postupů, jejichž nositelem je v širším sociálním měřítku mladá generace, ovlivňuje dynamiku rozvoje výrobních sil. Retardace rozvoje výrobních sil pak zpětně oslabuje možnosti využívání kvalifikačního a inovačního potenciálu mládeže.

Nedostatečné využívání pracovního potenciálu mládeže má nejen ekonomické, ale také morální, sociální a politické důsledky. Za situace, kdy nejsou plně využity pracovní předpoklady mladého člověka, zůstává práce spíše jen životní nezbytností a zpomaluje se proces jejího přerůstání v životní potřebu. Značnou roli v tomto směru sehrávají disproporce mezi principy socialistického odměňování a reálnou mzdovou praxí. Velká část naší mládeže dostatečně nepociťuje vztah mezi množstvím a kvalitou práce a výší odměny. Tim je narušována pozitivní pracovní motivace a jsou vytvářeny podmínky pro vyhledávání individuálně „efektivnějších“, avšak společensky nežádoucích zdrojů příjmů.

Vztah mládeže k socialismu oslabují i různé projevy porušování zásad kádrové práce, počínaje protekcemi při přijímání mladých lidí do některých učebních oborů a na střední a vysoké školy a konče zařazováním lidí do pracovních funkcí bez ohledu na objektivní zhodnocení jejich předpokladů. Mladí lidé se značně kriticky vyjadřují k hodnocení výsledků práce.

Pro mladou generaci má proto zásadní význam urychlená a důsledná realizace požadavku vyjádřeného na XVII. sjezdu KSČ: prosadit objektivní kritéria hodnocení výsledků práce pracovních kolektivů i jednotlivců a vytvořit zdroje pro výraznou hmotnou diferenciaci v souladu se zásadami odměňování za socialismu.

Také některé dlouhodobě existující nedostatky a problémy v sociální oblasti se nepříznivě odrážejí ve formování vztahu mládeže k socialismu. Za stále neuspokojivou lze považovat bytovou situaci mladých lidí, zvláště ve městech. Vážným problémem jsou i materiální (finanční) poměry, v nichž se ocitají mnozí mladí lidé po založení rodiny. Podpora od rodičů sice zpravidla nepříznivý dopad těchto skutečností částečně eliminuje, avšak vytváří závislost mla-

dých lidí na orientačních rodinách, která je často příčinou disharmonického vývoje mladých manželství.

Ve sféře účasti mládeže na řízení společnosti a obecně v oblasti společensko-politických aktivit působí negativně především formalismus. Uplatňuje-li se v práci mládežnických, odborových, ale i některých stranických a dalších organizací a orgánů, odrazuje část mládeže od aktivního zájmu o řízení a společensko-politické záležitosti. Tím se uvolňuje prostor pro ty mladé lidi, kteří společensko-politickou aktivitou sledují vedlejší cíle, zprostředkované naplnění svých individuálních zájmů a potřeb. Tím potom pomáhají reprodukci formalismu.

Varující skutečností je, že velká část mládeže považuje rozpor slov a činů, příznačný pro formalismus, za normální společenský jev a více či méně se mu podřizuje. Dokazuje to například zjištění, že téměř polovina naší mládeže nevyjadřuje své názory veřejně vůbec, nebo hovoří jen o tom, co nevyvolá nepříznivou reakci.

Soudíme, že odstranění formalismu ze společensko-politické sféry, kde se o něm hovoří nejvíce, úzce souvisí s výše naznačenými požadavky na vytvoření či zdokonalení a prosazení objektivních kritérií hodnocení práce kolektivů i jednotlivců, které budou uplatněny ve mzdové i kádrové politice hospodářské sféry.

Vydeme-li ze známé Leninovy myšlenky, že politika je „koncentrovaným výrazem ekonomiky“, nutně i formalismus v politické sféře odráží v koncentrované podobě formalismus v ekonomické základně společnosti. Politická sféra pak svou činností formalismus v hospodářské sféře buď tlumí, nebo naopak rozšiřuje a prohlubuje. Praktické prosazení sociálně ekonomických mechanismů, v nichž budou fungovat zmíněná objektivní kritéria, současně postupně odstraní nenáročné a úzce utilitární, resortní, skupinové i individuální subjektivní přístupy a měřítka.

Při překonávání uvedených a dalších nedostatků a rozporů, které nepříznivě působí na utváření vztahu mládeže k reálnému socialismu, lze počítat s mládeží jako s důležitým subjektem změn. Vycházíme přitom z poznatků, že na jedné straně jsou mladí lidé značně kritičtí k existujícím nedostatkům (a tato kritičnost v průběhu osmdesátých let poněkud vzrůstá), ale na druhé straně svou perspektivu jednoznačně spojují se socialismem. Čtyři pětiny mládeže jsou přesvědčeny, že v socialistické společnosti budou moci realizovat své životní plány a cíle.

Výzkumný kolektiv zabývající se v Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV problematikou mládeže v současnosti zahajuje práce na řešení základního tématu *Postavení mládeže v socialistické společnosti* v kontextu základního úkolu vytyčeného XVII. sjezdem KSČ — *urychlení sociálně ekonomického rozvoje naší společnosti*. Toto téma bude zkoumáno v dialektické jednotě naplňování dvou dimenzí kategorie mládeže, subjekt-objektové. Předmětem zkoumání tedy budou jednak společenské procesy zaměřené na mládež jako objekt péče strany a celé společnosti, ovlivňující kvalitu mládeže jako společenského subjektu, jednak na procesy začleňování mládeže do společenských procesů a naplňování funkce společenského subjektu mladou generací.

Teoretická a empirická analýza bude zaměřena na faktory, které pozitivně, ale i negativně ovlivňují oba druhy těchto procesů. Lze očekávat, že poznání zákonitostí přípravy a začleňování mládeže do společenských procesů v současné etapě urychlování sociálního a ekonomického rozvoje (včetně komplexu závěrů a doporučení pro společenskou praxi) přispěje nejen k vyššímu využití potenciálu mladé generace, ale i k optimalizaci naplňování objektivně závažné

úlohy subjektivního činitele v současné etapě budování rozvinuté socialistické společnosti.

Vedle tohoto základního úkolu pro 8. pětiletku, který v souladu se závěry XVII. sjezdu KSČ bude zpřesněn především ve smyslu výzkumu upevňování socialistického vědomí mládeže a mechanismu jeho formování, bude v dlouhodobém programu věnována pozornost rozpracování marxisticko-leninské teorie mládeže, rozvíjené jako součást obecné teorie socialistické společnosti.

Použitá literatura

- Fragnière, G. — Doorten, K.: *Employment and Youth Policy*. European Centre for Work and Society, Maastricht 1983.
Husák, G.: *Výběr z projevů a statí I*. Praha, Svoboda 1982.
Lenin, V. I. *Projev na III. všeruském sjezdu Komunistického svazu mládeže Ruska*. Spisy, sv. 31. Praha, SNPL 1955.

Резюме

Я. Пецен: К некоторым вопросам развития чехословацкой молодежи

Проблемы развития молодежи приобретают в социалистическом обществе все большее значение, в первую очередь в связи со стратегической ориентацией на ускорение социально-экономического развития. Сегодняшняя молодежь будет главным социальным носителем этого качественного рубежа.

При решении всех вопросов и задач, связанных с дальнейшим развитием социализма, необходимо рассчитывать на молодое поколение как на знаменательный субъект инноваций в экономической, социальной, культурной и общественно-политической сфере. В настоящее время, когда, в первую очередь, в субъективном факторе можно искать источник динамизации социально-экономического развития, мы стремимся также к углубленному и более комплексному взгляду на молодежь и ее роль в обществе.

Молодежь — своего рода социальный продукт общественного воспроизводства, и поэтому аналогично тому, как мы анализируем экономическое воспроизводство и ищем резервы в научно-техническом развитии и в управленческой работе, также формирование молодежи мы должны более комплексно, научно анализировать и стремиться к более глубокому проведению динамичной функции молодежи в обществе так, чтобы сохранить преемственность поколений, необходимое условие строительства развитого социалистического общества.

При этом нельзя упускать из виду различия между молодежью, вытекающие из включения в социально-классовую структуру общества. В первую очередь, при посредстве молодежи путем подвижности между поколениями происходят сдвиги между классами и социальными группами. Молодежь является нынешним субъектом будущих общественных преобразований. Основным носителем сближения классов и социальных групп в чехословацком обществе является рабочий класс и его часть — рабочая молодежь.

Проведенные исследования подтверждают, что подавляющее большинство молодежи имеет положительное отношение к социализму, создающееся как следствие широкой возможности образования и подготовки для профессии, уверенности в применении в экономической жизни, наличия комплексной социальной заботы и возможности участия в управлении обществом.

Для молодого поколения принципиальное значение имеет последовательное проведение решений XVII съезда КПЧ относительно ускорения социально-экономического развития, преодоления отрицательных явлений в обществе, полного применения социалистического принципа вознаграждения, устранения формализма, объективной оценки кадров. Свое будущее, жизненные планы и цели молодые люди связывают с социализмом.

Summary

J. Pecen: On Some Issues of the Development of Czechoslovak Youth

In socialist society problems connected with the development of youth are growing in importance, particularly in connection with the strategic orientation to increasing the pace of socio-economic development. Young people of our time are going to be the main social bearers of this qualitative divide.

In solving all problems and tasks connected with the further development of socialism it is necessary to take account of the young generation as an important subject of innovations in the economic, social, cultural and sociopolitical spheres. In our days when the subjective factor is regarded as the primary source of the dynamization of socio-economic development, every effort is made to arrive at a deeper and more complex view of youth and its role in society.

Youth is a social product sui generis of social reproduction. In view of this fact, analogously to analyzing economic reproduction and seeking reserves in scientific-technological development and in management, also the formation of youth must be subjected to a more complex scientific analysis, and conscientious efforts must be made toward a more thoroughgoing fulfilment of the dynamic function of youth in society for the sake of preserving the continuity of generations, this being an essential precondition for building up an advanced socialist society.

Due attention must also be paid to the differences among young people ensuing from their position in the society's social-class structure. It is predominantly through the agency of youth that, on the basis of intergeneration mobility, shifts between classes and social groups are taking place. Youth is the present subject of future social change. In our society, the principal bearer of the homogenization of classes and social groups is the working class and its generation part — the working-class youth.

Research carried out up to now corroborates the fact that the clear majority of youth has a positive relation to socialism; this is consequent to the extensive possibilities of education and vocational preparation, the security of economic commitment, the existence of a complex social welfare, and the possibility to participate in social control.

Of basic importance for the young generation is an unconditional realization of the resolutions of the 17th Congress of the Communist Party of Czechoslovakia relating to the acceleration of socio-economic development, the overcoming of negative phenomena in society, the full application of the socialist principle of remuneration, the elimination of formalism, the objective evaluation of cadres. Young people associate their future, their life plans and goals with socialism.